

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПО ОХОРОНІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1946-1953 РР.)

Створення демократичної політичної системи в нашій країні, розбудова правової держави, основним завданням якої є охорона прав та свобод громадян, відбувається в складних соціально-політичних умовах перехідного періоду. Важке становище держави, руйнування традиційних моральних відносин обумовили значне загострення криміногенної ситуації в країні, що потребує від правоохоронних органів активізації роботи по попередженню та припиненню злочинів, охорони публічної та приватної безпеки.

У зв'язку з цим певний інтерес представляє вивчення досвіду діяльності міліції України по охороні громадського порядку в повоєнний час. Безумовно, проведення будь-яких історичних паралелей має умовний характер, але складність криміногенної ситуації у 1946-1953 рр. і в наш час актуалізують необхідність дослідження діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю у повоєнний час.

Одним з важливих напрямів діяльності органів міліції України в повоєнний період була охорона громадського порядку. Це було однією із багатьох проблем, яка знаходилась в центрі уваги радянських та партійних органів.

Свою діяльність по охороні громадського порядку міліція будувала відповідно до значної кількості відомчих нормативних актів та постанов як ЦК КП(б)У, так і місцевих партійних і радянських органів.

Головним завданням органів міліції у післявоєнний період було ліквідація наслідків війни в галузі охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю. Виконуючи ці рішення, міліція особливої уваги приділяла очищенню міст і районів від правопорушників та злочинних елементів. Складною і різноманітною була адміністративна діяльність міліції. Працівники міліції патрулювали вулиці в містах та інших населених пунктах з метою запобігання правопорушень, перевіряли документи у громадян, слідкували за додержанням правил паспортної, дозвільної системи, регулювали дорожній рух [1, с.321].

Особливу увагу органи міліції приділяли залученню до співпраці державні установи та громадян, метою яких було поліпшити охорону громадського порядку та боротьбу з дитячою бездоглядністю і безпритульністю.

Для виконання поставлених завдань перед органами міліції в першу чергу стояло завдання збільшити кількість мілицейських постів, посилити нічне патрулювання. Разом з партійними і комсомольськими організаціями підприємств та установ передбачалось створити широку мережу бригад сприяння міліції (БСМ) і встановити додаткові пости з їх членів у громадських містах.

Необхідно визнати, що діяльність міліції у західних областях України була відмінною від інших регіонів, це пов'язувалось з тим, що тут фактично тривала дія надзвичайного стану, введеного Указом Президією Верховної Ради СРСР «Про военний стан» на початку війни. Відповідно до нього на органи міліції були покладені обов'язки щодо втілення в життя наказів військового командування, які стосувалися охорони громадського порядку, встановлення на певній території особливого воєнного режиму [2, с.316].

Органи міліції надавали допомогу военній владі у залученні громадян до трудової повинності, охорони важливих об'єктів, боротьби з пожежами, в реалізації воєнно-квартирної та транспортної повинностей, у нагляді за дотриманням правил роботи підприємств, за правильним відпуском продуктів і товарів широкого вжитку населенню.

Для усіх вищевказаних завдань воєнною владою видавались загально-обов'язкові постанови, нагляд за реалізацією яких здійснювали органи міліції. Крім того міліція, виконувала такі обов'язки, як боротьба з дезертирами і особами, які ухилялись від служби у Червоній Армії, порушення правил військового обліку, мародерство, провокаторство, а також вона несла зовнішню службу і підтримувала громадський порядок [2, с.317].

Оперативні умови, які мали місце у ті роки в західних областях України, зумовили основні напрями діяльності міліції, це перш за все залучення до ліквідації збройного підпілля ОУН-УПА, охорона соціалістичної власності, боротьба зі спекуляцією, зловживання у картковій системі, розв'язання проблеми дитячої безпритульності і бездоглядності, пов'язаних із підлітковою злочинністю. Крім того, міліція виконувала свої звичайні функції – попередження, припинення та розкриття злочинів, забезпечення прикордонного режиму тощо [2, с.125].

Виконуючи поставлені завдання, органи міліції на початок 1946 р. збільшили кількість постів у населених пунктах, активізували патрулювання, на маршрутах несли службу працівники міліції разом з членами БСМ, а в містах, де злочинність була на високому рівні, до патрулювання залучались військовослужбовці МВС та Червоної Армії. Так, вже в ІУ кварталі 1946 р. в населених пунктах Львівської області несли службу: оперативні працівники міліції – 386, рядові міліціонери – 327, військовослужбовці МВС і Червоної армії – 285, бійці винищувальних батальйонів – 448, члени БСМ і представники громадськості – 112, всього – 1558 чоловік [3].

Наведені заходи давали певні результати. Як зазначалось в листі секретарю ЦК КП(б)У тов. М.С. Хрушову, в першому кварталі 1946 р. в м. Львові та на його підступах органами міліції при виконанні завдання по охороні громадського порядку було затримано та арештовано та скоєння злочинів і правопорушень 7 333 особи, з них: диверсантів – 1; за антирадянські дії – 28; за зраду Батьківщині – 26; за контрабанду – 3; за вбивство – 9; за нанесення тілесних ушкоджень – 5; грабіжників – 54; злодіїв – 144; дезертирів Червоної Армії – 86; втікачів з тюрем і таборів – 17; дезертирів про-

мисловості і транспорту – 126; за появу в громадських місцях у нетверезому стані – 1 107; за інші правопорушення – 8 [4, с.37].

Та попри всі заходи, стан боротьби зі злочинністю та охороки громадського порядку був на досить низькому рівні. Це змусило керівництво МВС СРСР видати чергові директиви. Так, у директиві №281 від 29 листопада 1946 р. зазначалося, що попередні вимоги МВС СРСР не виконуються у частині залучення до боротьби зі злочинністю всіх сил МВС, в тому числі й військ. До особливого розпорядження заборонялись чергові відпустки керівному і оперативному складу органів та військ МВС, міліції. Всіх працівників необхідно було терміново повернути до виконання службових обов'язків.

Чергова директива МВС СРСР №295 від 23 грудня 1946 р. маючи, на меті запобігти поширенню брехливих чуток серед населення, зобов'язувала міліцію систематично інформувати місцеві партійні, радянські і профспілкові органи про стан злочинності, про заходи і результати боротьби з нею. Разом з тим, належало письмово повідомляти керівників підприємств, установ про факти скоєння злочинів їхніми працівниками, реєструвати, перевіряти і вживати заходів по всіх скаргах, заявах, анонімних зверненнях. Про результати розгляду обов'язково повідомляти заявникам [4].

Виконуючи ці рішення, органами міліції було забезпечено цілодобове чергування постів, відповідно вводились тризмінні, двоохзмінні та однозмінні пости. Збільшилась кількість особового складу міліції, які залучались до патрулювання. Як профілактичний захід, у всіх областях України одночасно один раз в місяць проходились масові операції «облави».

Значна увага органами міліції приділялась забезпеченню дотримання паспортного режиму. Так, наказом МВС СРСР №001275 від 18 грудня 1947 р. «Про заходи щодо посилення паспортної роботи в режимних містах, прикордонній смузі і заборонених зонах Союзу РСР» передбачалось: 1) у містах, де діяли паспортні обмеження (всі міста західних областей України), осіб, які проживають без прописки, викликати у відділення міліції і брати підписку про виїзд з міста. Якщо після цього зазначені особи будуть ухилятися від виїзду, – притягати їх до кримінальної відповідальності; 2) особи, які підпадають під обмеження, неодноразово засуджених, а також тих, які підтримують зв'язки із злочинцями, арештовувати і притягати до адміністративної відповідальності; 3) комендантів будинків, гуртожитків, власників і квартиронаймачів, які допускають проживання без прописки, притягати до адміністративної відповідальності, а за повторні порушення – до кримінальної [4, с.25].

Відповідно до цих вимог органами міліції проводились перевірки домоволодінь і облави, зокрема у Львівській області було виявлено 928 порушників паспортного режиму, з них 673 було притягнуто до адміністративної відповідальності, 10 – кримінальної, а з прикордонних районів було видалено 284 особи [5].

Було виявлено осіб, які не займалися суспільно корисною працею – 441, мали паспортні обмеження – 331. Більша частина правопорушників була притягнута до адміністративної відповідальності. За дотриманням паспортного режиму сліdkували дільничні уповноважені, працівники паспортних і військово-облікових столів. У прикордонних районах ця робота координувалася з прикордонниками. Було здано добровільно, а також вилучено 337 одиниць вогнепальної зброї.

В цілому за цей період в області було виявлено і затримано: 1) втікачів зі спецпоселень – 891, до кримінальної відповідальності було притягнуто – 394, відправлено до місць поселення – 497; 2) втікачів із камери попереднього ув'язнення – 2; 3) дезертирів праці – 243; 4) дезертирів шкіл ФЗН, ремісничих училищ – 833. Міліцією за вказаний період було вилучено, а також здано громадянами добровільно 744 одиниці вогнепальної зброї [4].

З метою подальшого вдосконалення діяльності міліції по охороні громадського порядку, міністром держбезпеки СРСР В.Абакумовим був виданий наказ «Про завдання міліцейської служби і заходи щодо посилення охорони громадського порядку» від 15 березня 1951 р.

Для виконання цих завдань значну допомогу органам міліції надавали бригади сприяння міліції (БСМ або Бригадміл), які діяли відповідно до інструкції «Про організацію і практичне використання бригад сприяння міліції», яка була затверджена наказом МВС СРСР від 4 квітня 1946 р. Цим же наказом скасовувалась директива НКВС СРСР №205 – 1941 р. «Про організацію груп охорони громадського порядку», такі групи ще певний час діяли в західних областях України [3, с.134]. Загальні положення інструкції регламентували порядок прийняття молоді до БСМ та її участь в охороні громадського порядку.

Так, згідно з інструкцією до БСМ приймалися особи, які досягли 18-ти років, нічим себе не скомпрометували та виявили бажання добровільно допомагати міліції. Час безперервного несення служби по охороні громадського порядку не повинен перевищувати більш, як 4 години на добу. Загальне керівництво бригадмілом покладалось на відділи служб і бойової підготовки управління міліції. Бригади сприяння міліції поділялись на групи, які закріплювались за дільничними (лінійними) уповноваженими, черговими по відділенню міліції, інспекторами дитячих кімнат міліції і діяли згідно з їх розпорядженням.

Залучення громадян у бригади сприяння міліції проводилось через партійні і комсомольські організації, Особам, які були прийняті до бригади сприяння міліції, видавалось посвідчення єдиного зразка та нарукавна пов'язка з надписом «Бригадміл». У 1947 р. щодобово активну допомогу міліції наддало більш як 4 тисячі бригадмільців.

До завдань бригадмільців відносилось несення постової і патрульної служби на вулицях, в парках, садах, театрах та інших громадських місцях, метою якої було підтримання громадського порядку і боротьба із злочин-

ністю. Ці обов'язки вони виконували, як правило, разом з працівниками міліції.

На самостійних бригадмільських постах, що було у виняткових випадках, повинні були чергувати не менш, як два члена БСМ, один з яких призначався старшим. У сільській місцевості бригадмільці за вказівкою дільничного уповноваженого чергували самостійно.

Багато уваги бригадмільці приділяли виявленню безпритульних і бездоглядних дітей, проведенню з ними виховної роботи, також вони залучались до інших громадських заходів, як то проведення свят, демонстрацій та масових гулянь.

При виконанні завдань по охороні громадського порядку бригади сприяння міліції докладали значних зусиль у попередженні та припиненні злочинів. Як, свідчать архівні матеріали, в м. Харкові за станом на 24 квітня 1946 р. у 63 бригадах сприяння міліції нараховувалось 881 чоловік. Аналіз проведеної ними роботи по охороні громадського порядку та боротьбою із злочинністю за перший квартал 1946 р. характеризується наступними даними, які наведені у табл. [6, с.84].

Таблиця

№	Види злочинних проявів	1 квартал 1946 р. скоєно	1 квартал 1946 р. викрито
1.	Тяжкі злочини	54	36
2.	Крадіжки	421	319
3.	Інші види злочинів	25	21
	Всього:	500	376

За взірцеве виконання доручень міліції бригадмільці заохочувались подяками, цінними подарунками і грошовими преміями, а за особливі відзнаки – подавались керівництвом міліції до державних нагород.

Бригади сприяння міліції були головною, але не єдиною формою участі громадськості у діяльності органів міліції. В сільських місцевостях в перші повоєнні роки широкий розвиток набув рух по створенню груп охорони громадського порядку. У першу чергу це було пов'язано з недостатньою укомплектованістю кадрів міліції та складними оперативними умовами в західних областях України.

Групу охорони громадського порядку (ОГП) очолював дільничий уповноважений. Він добирив кандидатури членів, затверджував їх (після перевірки) у райвідділі МВС, розробляв дислокацію постів, брав участь у патрулюванні на закріпленій території, контролював несення служби як членами груп, так і сторожами, займався бойовою підготовкою з підлеглими.

Згідно з директивою МВС СРСР №33 від 14 лютого 1947 р. «Про посилення боротьби із кримінальною злочинністю і хуліганством в сільській місцевості» була розроблена і введена «Інструкція по роботі груп охорони

громадського порядку». Даною інструкцією закріплювались права та обов'язки членів груп ОГП.

Так, членам груп ОГП може бути представлено право:

а) перевірки документів у громадян, які прибували в населений пункт або які проїжджали (проходили) через нього чи поруч його, затримувати осіб, які викликають підозру;

б) проводити огляд верхнього одягу, кишень і речей в усіх затриманих та вилучати знайдену зброю, боєприпаси або інші предмети, які можуть стати засобом нападу.

На групи охорони громадського порядку покладалося:

а) на старшого групи: проводити розстановку сил групи згідно з планом, здійснювати контроль за несінням служби членами групи і вести облік їх роботи.

б) на членів групи: підтримування громадського порядку; патрулювання в населеному пункті та коло нього; чергування в клубах, кіно, ринках та інших місцях збору населення; перевірка несіння служби сторожами по охороні складів, баз, торгових приміщень, амбарів, дворів для утримання худоби, с/г інвентаря та польових станів; виявлення і сповіщення в сільську раду або старшому групи про всіх новоприбулих в населений пункт; заборона ночівлі прибулих, не маючи на це дозволу сільради, членів або голови правління колгоспу; затримання і супроводження в сільську раду або до найближчого органу МВС осіб, які скоїли злочин чи зробили спробу скоєння злочину, а також осіб, які злісно порушили громадський порядок; охорона місця події (злочину) з метою збереження слідів злочину [7].

Станом на 1 жовтня 1949 р. у Львівській області було створено 623 озброєні групи ОГП, у складі яких знаходилось 7988 членів, які мали на озброєнні 5734 одиниць зброї – здебільшого гвинтівок іноземного виробництва. Щодооби по області виставлялося 2362 пости і патрулювали 1560 членів груп охорони громадського порядку.

Під час проведення різноманітних заходів групи перебували напоготові у спеціальних приміщеннях колгоспів та інших об'єктів. Так, за період збиральнїсї кампанії з 15 червня до 15 вересня 1949 р. з 27 нападів членів ОУН-УПА групи ОГП успішно відбили 25. За дев'ять місяців 1949 р. результати роботи груп охорони громадського порядку характеризувалися такими даними: відбито нападів – 72, вбито нападників – 25, затримано – 50 повстанців, їхніх прихильників – 48, втікачів із спецпоселень – 62, осіб що скоїли злочини – 242, порушників громадського порядку і паспортного режиму – 602, вилучено вогнепальної зброї – 166 одиниць [4].

За активну боротьбу із збройним підпіллям ОУН-УПА та злочинністю, за відмінну службу в охороні колгоспів і населених пунктів наказами МВС і УМВС у 1949 році було відзначено 217 осіб. Цінні подарунки і грошові премії отримали 157 дільничних уповноважених, 41 міліціонер, 19 членів груп охорони громадського порядку.

За рішенням загальних зборів колгоспників членам груп ОГП за нічні чергування нараховували додатково від 0,5 до одного трудодня, а старшим груп навіть і по 1,25 трудодня.

З підпорядкуванням міліції міністерству держбезпеки у жовтні 1949 р. почався якісно новий етап у її діяльності. Органи міліції західних областей УРСР, згідно з наказом МДБ УРСР від 30 грудня 1949 р., продовжували сприяти партійним і радянським органам у створенні колгоспів і груп охорони громадського порядку, посилювали боротьбу з націоналістичним підпіллям, злочинністю, охороняли громадський порядок, підтримували паспортний і прикордонний режими.

МДБ СРСР поставило першочергове завдання по створенню груп ОГП у всіх колгоспах і сільських населених пунктах західних областей, озброєння їх, створення умов для бойової підготовки та політичного виховання. На той час у 4958 з існуючих 6032 колгоспів діяли групи по охороні громадського порядку. До 1 березня 1950 р. додатково було створено 109 і збільшено чисельність 199 невеликих груп ОГП. Всього ж груп нараховувалося 6089 – чисельністю 66090 членів, які мали на озброєнні 42037 одиниць вогнепальної зброї [8].

З метою подальшого вдосконалення взаємодії у діяльності груп охорони громадського порядку та органів міліції був виданий наказ «Про завдання міліцейської служби і заходи щодо посилення охорони громадського порядку» від 15 березня 1951 року.

Крім груп охорони громадського порядку і бригад сприяння міліції, у сільських місцевостях активну допомогу органам міліції надавали сільські виконавці, завданням яких було слідкувати за виконанням постанов центральних і місцевих органів влади усіма установами та громадянами, а також вони виконували окремі доручення адміністративних органів.

Із числа найбільш підготовлених та ініціативних членів бригад сприяння міліції і охорони громадського порядку, з урахуванням рекомендацій партійних та комсомольських організацій підготовлювались позаштатні співробітники міліції та майбутні кадри міліції.

Список джерел і літератури:

1. Из истории милиции Советской Украины / Ю.В. Александров, Б.А. Воронин, И.А. Гельфанд и др. / Под ред. П.П. Михайленко. К., 1965.
2. История советского государства и права СССР. Часть 3 / Под ред. Г.С. Калинина, Г.В. Швекова. – 2-е изд., перераб. и доп. М., 1981.
3. История советской милиции / Под ред. Н.А. Шелокова: В 2т. М., 1977.
4. АІБ УМВСУ у Львівській області. Колекція документів.
5. АІБ УМВСУ у Харківській області. Ф. 48/169, оп.1, спр.4.
6. ДАГОУ, Ф. 1, оп.23, спр. 3650.
7. АІБ УМВС у Чернігівській області. Ф. 77, оп.1, спр. 6.
8. ЦДАГОУ. Колекція документів.

Надійшла до редколегії 22.06.2000